

اولویت‌بندی تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای جمهوری اسلامی ایران

(مورد مطالعه: استان خراسان رضوی)

ابوالفضل پور منافی^۱

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۴/۰۵

تاریخ پذیرش: ۹۷/۰۵/۲۸

چکیده

زمینه و هدف: حفظ و گسترش امنیت مرزها و مناطق مرزی دغدغه همیشگی کشورهای است که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود می‌باشند. دیدگاه‌های نوین در زمینه امنیت مناطق مرزی، بر «توسعه پایدار» مناطق مرزی تاکید فراوان دارند. در حقیقت آنچه که می‌تواند امنیت مرزها را تضمین نماید، توسعه پایدار مناطق مرزی است. این پژوهش در صدد است تا تهدیدهای امنیت پایدار مرزها را شناسایی و اولویت‌بندی نماید.

روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را ۹۴ نفر از فرماندهان عالی، مدیران ارشد و نخبگان انتظامی و مرزبانی دارای جایگاه ۱۶ و بالاتر در استان خراسان رضوی تشکیل داده و به صورت تمام شمار مورد پرسش قرار گرفته‌اند. در این پژوهش پس از شناسایی مهم‌ترین تهدیدات مرزی استان خراسان رضوی، تهدیدات در یک پرسشنامه فهرست شده و با کمک مقایسه زوجی نظر خبرگان دریافت شد. برای تحلیل داده‌ها، از فرایند تحلیل سلسله مراتبی استفاده شده و با کمک نرم‌افزار Expert Choice کار رتبه بندی انجام شده است.

یافته‌ها و نتایج: پژوهش نشان داد که ۱- قاچاق انسان، اسلحه و جرایم سازمان یافته، ۲- قاچاق کالا، سوخت، ارز، مواد مخدر و مشروبات الکلی، ۳- مهاجرت و ورود غیر قانونی اتباع بیگانه، ۴- ارتباط مرزنشینان با قومیت‌های خارج از مرز، ۵- حضور اشرار و گروه‌های تبهکاری در مرزها، ۶- حضور نیروهای فرامنطقه‌ای و ناتو در مجاورت مرزها، ۷- تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، وهابیت و فرق و مذاهب انحرافی، ۸- فعالیت رسانه‌های بیگانه در خصوص ناامن‌سازی مرزها و ۹- فعالیت گروه‌های تروریستی، وهابیت، سلفی‌گری و داعش به ترتیب مهمترین تهدیدهای امنیت پایدار مرزهای خراسان رضوی هستند. بنابراین سیاستگذاران می‌توانند آن‌ها را در برنامه ریزی‌های خود مورد توجه قرار دهند.

واژه‌های کلیدی

امنیت پایدار، مرز، تهدیدها، خراسان رضوی، قاچاق، مرزنشین

۱ استادیار گروه اطلاعات دانشگاه علوم انتظامی امین؛ ایمیل: a.pourmanafi@gmail.com

مقدمه

مرزها، خطوط اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود یک واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شوند. به عبارت بهتر مرزهای سیاسی خطوطی قراردادی هستند که نشان دهنده قدرت حکومت مرکزی است و اکثراً ساخته و پرداخته جنگ هستند (عزتی، ۱۳۸۶، ص ۶۵). امنیت مرزها نیز جوهره استقلال، تمامیت ارضی و حاکمیت بوده و تحقق سایر اهداف کشورها، در گرو حفظ آن است. به عبارت دیگر، راز وجود امنیت، داشتن مرزهای مطمئن است (روشن و سعادت‌ی جعفرآبادی، ۱۳۹۱، ص ۱۵۴). حفظ و گسترش امنیت مرزها و مناطق مرزی دغدغه همیشگی کشورهایی است که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود می‌باشند. دیدگاه‌های نوین در زمینه امنیت مناطق مرزی، بر «توسعه پایدار» مناطق مرزی تاکید فراوان دارند. در حقیقت آنچه که می‌تواند امنیت مرزها را تضمین نماید، توسعه پایدار مناطق مرزی است. امنیت مرزها از آن جهت اهمیت دارد که اگر کنترل مرزها و حفظ نظم و امنیت در مناطق مرزی کشور به خوبی انجام شود، مناطق داخلی کشور نیز تابع این امر بوده و توسعه امنیت پایدار تحقق می‌یابد. اگر بتوان مرزها را دروازه‌های فیزیکی نظم و امنیت در نظر گرفت، ایران با همجواری ۱۵ کشور، دومین کشور جهان از نظر تعداد همسایه است و به دلیل وجود این موقعیت استراتژیک و همچنین تنوع جغرافیایی و محیطی در مرزها، ناگزیر از افزایش حفاظت، اشراف اطلاعاتی، جلب مشارکت مرزنشینان در امنیت پایدار، کنترل و حفظ نظم و... در نواحی مرزی است. بنابراین موضوع امنیت پایدار مرزها مسئله‌ای بسیار راهبردی محسوب می‌شود.

بند (۱۰) ماده (۴) قانون ناجا و ماده ۶۰ آیین نامه مرزبانی ناجا بر اهمیت امنیت در مرز و کنترل دقیق آن تاکید و همچنین بر برقراری ثبات در مرز و جلوگیری از تجاوز و تعدی به حریم زندگی مرزنشینان اشاره دارد (میرحیدر، ۱۳۸۱، ص ۱۶۵). ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه توسط مقام معظم رهبری^(مدظله العالی) به شرح بند ۵۵ که اشعار می‌دارد بایستی تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی با انسداد کامل نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، توسعه و

تقویت یگان‌های مرزبانی، مشارکت‌دهی مرزنشینان در طرح‌های امنیتی، توسعه فعالیت‌های اطلاعاتی و تقویت دیپلماسی مرزی تامین‌گردد، نیز ضرورت و اهمیت شناسایی و اولویت‌بندی تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای ایران را به‌خوبی آشکار می‌سازد. با توجه به هندسه جدید قدرت در منطقه و ناامن شدن مرزهای کشور توسط نظام سلطه، این پژوهش در صدد است تا تهدیدهای امنیت پایدار مرزها را شناسایی و اولویت‌بندی نماید.

امنیت پایدار: نیاز به امنیت و رفتار امنیت‌جویانه قدیمی‌ترین نیاز آدمی و انگیزه کنش او و از حیاتی‌ترین اهداف اجتماعات انسانی است، اما علیرغم این درجه از اهمیت، پژوهش‌های درخور اهمیت موضوع قدمت چندانی ندارد (رنجبر، ۱۳۸۵، صص ۷۴-۷۴). بسیاری از دانشمندان علوم انسانی، امنیت را در ردیف مهم‌ترین نیازهای انسان قرار می‌دهند. سلسله مراتب نیازهای مزلو^۱، امنیت را پس از معیشت و نیازهای فیزیولوژی^۲ در ردیف دوم اولویت نیازهای ضروری انسان قرار می‌دهد (جاسبی، ۱۳۶۸، ص ۲).

در کشورهای توسعه یافته، انواع امنیت به یکدیگر وابسته نیستند و یا وابستگی اندکی باهم دارند. اندیشمندان این کشورها می‌توانند از امنیت اجتماعی و داخلی تعریف ویژه‌ای داشته باشند و یا بدون نظر داشت تهدیدات داخلی، به تعریف امنیت ملی پردازند. در مقابل در کشورهای درحال توسعه و جهان سومی، صورت‌های گوناگون امنیت در یکدیگر تنیده‌اند، قلمرو امنیت ملی بسیار گسترده شده تا آنجا که در بسیاری از این کشورها بی‌ثباتی سیاسی و نبود امنیت داخلی در مقام مقایسه با تهدیدات خارجی به مراتب سخت‌تر می‌نماید و ارزش‌های حیاتی را بیش از هر تهدید دیگر خارجی در معرض زوال و بی‌توجهی قرار می‌دهد. این درهم تنیدگی اقسام امنیت در کشورهای جنوب، بیشتر معلول بحران مشروعیت، فقدان اراده ملی و تنوع قومی و آشفتگی اقتصادی است (بهرامی، ۱۳۸۵، ص ۹۸) بایلیز و رنگیر^۳ معتقدند که تحصیل امنیت از طریق قدرت نظامی به

1 - Maslow

2 - Physiology

3 - Bayelz and Ranger

برانگیختن ناامنی در دیگران می‌انجامد. آرنولد ولفرز^۱ اظهار می‌دارد که امنیت، به درجه-ای از حفاظت ارزش‌های موجود اشاره دارد. جان مایروز^۲ امنیت را آزادی نسبی از تهدیدهای خطرناک می‌داند. بر اساس نقل والتر لیپمن^۳، ولفرز^۴ متذکر می‌شود که یک ملت زمانی امنیت دارد که بتواند بدون خطر، از ارزش‌های اساسی خود حفاظت کند، از جنگ اجتناب نماید و بتواند در هنگام چالش، ارزش‌های خود را با موفقیت حفظ نماید (میرعرب، ۱۳۷۹، ص ۱۳).

پایداری مفهومی تازه است که گسترش یافته و با اقبال روبه‌رو شده است و به سبب ظرفیت‌های گردآمده در آن به ویژه در موضوع توسعه در سطح جهان، در محافل گوناگون بسیار مورد توجه قرار گرفته است. بر همین اساس امنیت پایدار، ناظر بر درک جامعی است که بر پایه آن به همه عوامل مؤثر سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و... در کنار یکدیگر و در تعامل باهم توجه می‌شود. باور بر این است که مسائل اجتماعی پیچیده‌تر از آن است که در چارچوب نگرش‌های تک عاملی قرار گیرد و به صورت یک جانبه‌نگری تحلیل شود. هیچ بعدی را نمی‌توان به زیان ابعاد دیگر، فروکاست یا برآورد. نتیجه درگروی شناخت همه عوامل مؤثر و درک همه جانبه شرایط اثربخش خواهد بود. پایداری به معنای موازنه‌ای پویا میان عوامل گوناگون و مؤثر اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... در جوامع در شرایط زمانی مشخص و متناسب با ویژگی‌های آن جوامع است. به نظر چنین می‌رسد که پایداری به سبب دامنه گسترده مباحث، فراگیری مفاهیم، به‌ویژه برای پرهیز از گرفتار شدن در تحلیل‌های یک سویه و پذیرش نقش عوامل مؤثر در این امر و اثر آن‌ها بر یکدیگر، در عرصه امنیت و امنیت ملی نیز با عناوین امنیت ملی پایدار و امنیت پایدار با نگاهی به دگرگونی‌های آینده جهان، فصلی تازه در برابر بشریت گشوده است.

1 - Arnold Wolfers

2 - John Mayrose

3 - Walter Lippmann

4 - Wolfers

چنان که امنیت با چشم‌انداز پایداری به گونه‌ای فزاینده در حال تبدیل شدن به راهبرد امنیت جهانی است. این باور با اقبال و پذیرش روزافزون نظریه‌پردازان و پژوهشگران برجسته در جهان روبرو شده است. امنیت پایدار، امنیتی مبتنی بر مشارکت مردمی، ملاحظات فرهنگی و مقتضیات بومی است، به گونه‌ای که سخت‌افزار تأمین امنیت، مردم-اند. محتوا و مطالبات امنیتی بر اساس فرهنگ شکل می‌گیرد و شیوه به کارگیری نرم‌افزار از سوی سخت‌افزار درون‌زا و بومی به شرح ذیل است:

- فرهنگ محور: فرهنگ؛ محور، محتوا و نرم‌افزار جهت دهنده به مطالبات امنیتی است؛
- مردم پایه: آحاد مردم تأمین کننده، ذی‌نفع، تداوم‌بخش و پاسدار امنیت پایدارند؛
- درون‌زا: روش‌های دستیابی به امنیت توسط مردم با بهره‌گیری از فرهنگ، متناسب با نیازها و مقتضیات بومی و با اتکا به توانمندی‌های درونی ترسیم و محقق می‌شود (حمزه‌پور، ۱۳۹۱، ص ۸۷).

امنیت پایدار متضمن ورود به عرصه‌های جدیدی از موضوعات مربوط به امنیت است. این عرصه‌های جدید، مسئله امنیت را به بستری جدید و نو راه می‌برد که تنها شامل حوزه‌های کلاسیک (نظامی) امنیت نمی‌شود. در این رویکرد، گستره‌های جدیدی از مسائل و مشکلات (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی که بوزان و ویور نیز در مطالعات خود اشاراتی به آن‌ها داشته‌اند) مورد توجه قرار می‌گیرد. این گستره نوین، طیفی از نیازمندی‌ها (تقاضاها) را بازنمایی می‌کند که صرفاً با تدابیر نظامی قابل حصول نیست، بلکه باید در چارچوب خواست‌های تازه شهروندان معاصر که ابعاد منطقه‌ای، ملی و فراملی به خود گرفته است، بازتعریف شود. لذا تفاوت عمده و اصلی امنیت و امنیت پایدار را باید در گستره حوزه‌های دخیل در امنیت پایدار دانست که به مراتب گسترده‌تر از حوزه امنیت است. سطح تحلیل امنیت پایدار، نه فرد و نه دولت، بلکه نظمی برآمده از

تعامل و همکاری بین افراد و گروه‌ها است. رودهان^۱ در بررسی مؤلفه‌های پایداری امنیت، بر مواردی همچون مجموع اصول چندگانه امنیتی بر اساس عدالت در تمام سطوح، چندجانبه گرایی و نگرش چندبعدی (شامل بشر، محیط، ملیت و امنیت فراملی، چندفرهنگی و چندتمدنی)، رئالیسم هم‌زیست‌گرایانه^۲ در روابط بین‌الملل که به موجب آن، همکاری چندجانبه دولت‌ها (که نتیجه عدم برخورد مطلق خواهد بود) حاصل می‌شود و همکاری چندجانبه فرهنگی که نتیجه احترام چندجانبه، چندفرهنگی و جهان‌شهرگرایی^۳ است و منجر به عدالت و امنیت خواهد شد، تأکید می‌نماید (رودهان، ۲۰۰۹، ص ۱۵).

تهدیدهای امنیت پایدار در مرزها: در تلقی عمومی، تهدید به ترسانیدن، بیم دادن از کسی یا چیزی گفته می‌شود (معین، ۱۳۷۸، ص ۸۵۶) لیکن در مفهوم تخصصی آن، هرگونه فعالیت، رفتار یا وضعیتی که برآیند آن تضعیف امنیت و توان دفاعی کشور باشد را تهدید می‌گویند؛ اما آنچه اهمیت دارد عبارت است از اینکه مهم‌ترین مفهوم تهدید، متوجه امنیت ملی و منافع ملی می‌گردد. به عبارت دیگر تهدید پدیده‌ای است که می‌تواند ثبات و امنیت را در یک کشور به خطر اندازد (افتخاری، ۱۳۸۵، ص ۶۹). باری بوزان^۴، فقدان امنیت و ناامنی را بازتاب ترکیبی از تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها دانسته که جدا ساختن معنادار آن‌ها از یکدیگر غیرممکن است (بوزان، ۱۳۷۹، ص ۱۳۵).

مناطق مرزی به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، مذهبی و قومیتی خاصی که دارند، به‌عنوان زمینه و بستری برای تامین امنیت و یا بالعکس، ناامنی عمل می‌کنند. به علاوه مناطق مرزی با برخی تهدیدات امنیتی مواجه هستند که خاستگاه بیرونی دارد، زیرا یکی از عوامل موثر بر امنیت، همسایگان مرزی هستند. جمهوری اسلامی ایران با داشتن ۱۵

1 - Rodhan

2 - symbiotic realism

3 - cosmopolitanism

4 - Barry Buzan

همسایه از طریق خشکی و دریا، پس از روسیه، مانند چین دومین کشور از نظر تعداد همسایگان است (خطایی، ۱۳۹۴، ص ۵۵).

در حال حاضر بیشتر مناطق مرزی ایران و از جمله مرزهای شرقی، با شرایط خاصی مواجه اند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

- **حضور نیروهای فرامنطقه‌ای در کشورهای همسایه:** حضور نیروهای فرامنطقه‌ای در همسایگی مرزهای ملی جمهوری اسلامی از جمله چالش‌های امنیتی مرزهای کشور است، به ویژه اینکه بیشترین مراکز نظامی و جاسوسی آمریکا در منظومه امنیتی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای همسایه ایران واقع شده است و این امر می‌تواند تاثیر منفی بر تحقق امنیت پایدار در مرزهای کشور داشته باشد (پورمنافی و همکاران، ۱۳۹۳، ص ۴)؛

- **بی‌ثباتی همسایگان مرزی:** بی‌تردید هر گونه بی‌ثباتی سیاسی امنیتی در هر کدام از کشورهای همسایه و حضور کشورهای متخاصم باعث انتقال ناامنی به مناطق مرزی کشورهای همجوار می‌شود. از سوی دیگر تغییر پی‌درپی دولت‌ها، منجر به بی‌ثباتی در وضع و اجرای قوانین و مقررات مرزی خواهد شد (کریمی‌پور، ۱۳۷۹، ص ۱۸)؛

- **قاچاق مواد مخدر:** یکی از بزرگ‌ترین مرزهای جمهوری اسلامی ایران با همسایه شرقی خود، افغانستان است. این کشور به استناد گزارش‌های بین‌المللی بزرگ‌ترین تولیدکننده مواد مخدر جهان است. وجود مرزهای طولانی شرقی ایران با افغانستان، حمایت اشغالگران از کشت و صدور تریاک و انواع مشتقات مواد مخدر و مجهز بودن سوداگران بین‌المللی تجارت مواد افیونی به انواع وسایل و تجهیزات جنگی و مخابراتی، قاچاق مواد مخدر را به یکی از مهم‌ترین مولدهای ناامنی در مرز ایران و افغانستان تبدیل کرده است. نکته قابل‌تأمل این است که مناطق مرزی به علت قرار گرفتن در مجاورت افغانستان بیشترین آسیب‌پذیری را از مواد مخدر نسبت به بقیه

مناطق دارند و این مساله تاثیر گذاری‌های پیدا و پنهان زیادی بر این مناطق دارد (قربانی، فتاح، منصوری‌فر، بهرامی‌مهر، ۱۳۹۱، ص ۷۰)؛

- **ورود غیر قانونی اتباع بیگانه:** ورود غیرمجاز اتباع خارجی از کشورهای همجوار، یکی دیگر از چالش‌های امنیتی مرزها است. ورود اتباع بیگانه به صورت غیرمجاز دارای تاثیر منفی بر ابعاد مختلف امنیت از جمله امنیت عمومی، روانی و صنفی است. علاوه بر این، ورود آنها بخش قابل توجهی از توان مرزبانان را به خود معطوف می‌کنند؛

- **قاچاق سوخت:** در میان معضلات و تهدیدهای اقتصادی کشور، قاچاق از نارسایی‌ها و چالش‌های عدیده‌ای است که متأسفانه به فرصتی برای سودجویی باندها و گروه‌های نامشروع تبدیل شده که در راستای کسب سود و منافع خویش از هیچ ضربه و خسرانی به کشور دریغ نمی‌کنند، قاچاقی که شوربختانه آسیب‌های بسیاری را در ابعاد گوناگون اقتصادی، به کشور تحمیل می‌کند. در این میان، سوخت‌هایی همچون گازوئیل و بنزین، که از نیازمندی‌های کشور به حساب می‌آیند نیز از این عارضه مصون نمانده و اخبار و گزارش‌های ارسالی از مرزهای کشور، گویای رخدادهای تلخی است که در شرایط کنونی اقتصادی، مهار، کنترل و مدیریت آن یک ضرورت جدی و اجتناب ناپذیر به نظر می‌رسد. با بالا رفتن نرخ ارز و تلاش برای تثبیت قیمت بنزین، ظاهراً میزان و ضریب قاچاق سوخت به صورت خیره کننده‌ای افزایش یافته و این افزایش به معنای سنگین‌تر و افزون‌تر شدن خسارات اقتصادی وارده به اقتصاد این مرز و بوم است (ملکی، ۱۳۸۹، ص ۹۳)؛

- **سوء استفاده تروریست‌ها از سوء معیشت مردم:** درصد بسیاری از مشکلات کنونی در تامین امنیت مرزهای کشور به مشکلات معیشتی مرزنشینان بر می‌گردد و این موضوع به وسیله‌ای برای سوء استفاده دشمنان تبدیل شده است. تروریست‌ها و سرویس‌های اطلاعاتی دشمن از ضعف معیشت مردم سوء استفاده کرده و و اقدام به جذب آن‌ها

می‌کنند و طی فرایندی این افراد را تبدیل به تروریست‌های خطرناک و خشنی می‌کنند که دست به عملیات انتحاری می‌زنند. متأسفانه نبود اشتغال در مناطق مرزی منجر به جذب برخی از افراد در گروه‌های مافیایی شده به گونه‌ای که در برخی موارد این افراد ممکن است تنها برای کسب ۲۰۰ هزار تومان اقدام به قاچاق یا دیگر جرایم کنند که این خود به ناامنی در مرزها دامن می‌زند (اخباری و نامی، ۱۳۸۹، ص ۴۰)؛

- **ریشه‌های داخلی ناامنی:** عدم وجود اشتغال مناسب، سطح پایین رفاه و فرهنگ، تعارض‌های فرهنگی و قومی و مذهبی، وجود برخی جریان‌های مرکز گریز، فعالیت جریان‌های تند مذهبی متأثر از خارج مرزها، عدم مدیریت صحیح و نبود کنترل کامل بر مناطق مرزی از جمله دلایلی است که بر ناامنی در مرزها دامن زده است. اختلافات سیاسی ناشی از قومیت‌گرایی، قدرت‌طلبی جناح‌ها، تمایلات واگرایانه و وجود سلاح فراوان در میان قبایل و طوایف که تسلیح را بخشی از هویت و اقتدار خود دانسته و از سلاح به عنوان ناموس خود یاد می‌کنند نیز از جمله مشکلاتی است که به ایجاد ناامنی در مرزها دامن زده است (قربانی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۶۹)؛

- **قاچاق انسان و مشروبات الکلی:** مرزهای جمهوری اسلامی ایران جولانگاه باندهای قاچاق انسان است. مافیای قاچاق انسان، کودکان را به بهانه فرزند خواندگی انتقال و اعضای بدن آن‌ها را به قیمت‌های کلان به فروش می‌رسانند. قاچاق مشروبات الکلی از دیگر معضلات امنیتی کشور در مرز مشترک خود با کشورهای همسایه است و میزان قاچاق مشروبات به ایران رشد نگران‌کننده‌ای دارد (عزتی، ۱۳۸۶، ص ۷۵).

پیشینه پژوهش: در راستای مسئله این پژوهش، پژوهش مختلفی انجام شده که هر یک از زاویه دید متفاوتی موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند. برخی مطالعات در این حوزه، صرفاً به موضوع مرزها پرداخته و امنیت را از درگاه مباحث مرزی بررسی کرده‌اند؛ برخی دیگر بر مواردی مانند مواد مخدر متمرکز شده و به چالش‌های خاص مرزی پرداخته‌اند. همچنین برخی مقالات از جنبه اقتصادی و فرهنگی به موضوع نگاه کرده‌اند. برخی

مقالات نیز به بررسی مؤلفه‌های ژئوپلیتیک در تأمین امنیت مرزها پرداخته‌اند. در ادامه به برخی از مرتبط‌ترین این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

قربانی (۱۳۹۷)، در پژوهش خود یکی از مؤلفه‌های ناپایداری در مرزها را قاچاق مواد مخدر عنوان می‌کند. نتایج پژوهش وی نشان داده که انسجام اجتماعی در بین مرزنشینان و تغییر نگرش آنان به این امر می‌تواند به کاهش قاچاق مواد مخدر در مرزها کمک نماید.

قربانی، پورمنافی و موسوی (۱۳۹۷)، در پژوهشی به بررسی مهمترین موانع مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان در مرز تمرچین شهرستان پیرانشهر پرداخته و نشان دادند که ضعف در تجهیزات اداری و گمرکی، عدم نظارت دقیق در فرآیند کنترل و بازرسی و ضعف در آموزش نیروی انسانی به ترتیب موثرترین موانع مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان در این مرز هستند.

ابوالخانی (۱۳۹۶)، در پژوهشی به ارزیابی تهدیدات امنیتی جمهوری اسلامی ایران در شهرستان جلفا پرداخته است. یافته‌های پژوهش او نشان داده که در این شهرستان، بیشترین تهدیدات در بخش سیاسی و نظامی - امنیتی، همجواری با سایر کشورها و مرزی بودن است. ضعف ساختارها و نهادهای فرهنگی داخلی و فعالیت‌های رسانه‌ای - ماهواره‌ای کشورهای خارجی نیز از جمله تهدیدات فرهنگی شناخته شدند.

جلال‌پور و رحیمی (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی حضور نظامی آمریکا در عراق جدید و تاثیرات آن بر امنیت ملی ایران پرداخته و نشان دادند حضور نظامی آمریکا در عراق زمینه‌ساز ناامنی مرزها، حضور اسرائیل در کردستان عراق، حضور گروه‌های معارض در کردستان، مباحث و جدال‌های مرتبط با فدرالیسم، خلاء قدرت، افزایش دوباره تنش‌ها در قرارداد الجزایر، افزایش تنش‌ها در حوزه‌ها و آبریزهای مشترک و شده است.

عبدی‌پور، بصیری و یزدانی (۱۳۹۶)، در پژوهشی به تحلیل مبانی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در پرتوی مؤلفه قدرت نرم افزاری پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مهم‌ترین مقوم راهبرد امنیتی واقع‌گرا - عمل -

گرای نظام جمهوری اسلامی ایران، عامل اصلی پایداری و تداوم این نظام در عرصه بین-المللی بوده و ارتقای قدرت نرم جمهوری اسلامی، امکان اشاعه آرمان‌های انقلاب اسلامی را در فراتر از مرزهای ملی فراهم نموده است.

پولادی، کشاورزبان، خان‌محمدی و اصلی‌پور (۱۳۹۵) در پژوهشی به الگوسازی عوامل تأمین‌کننده امنیت پایدار در مرزهای شرقی ایران پرداخته‌اند. برابر الگوی به دست آمده، سه دسته عمده عوامل مداخله‌گر (نظیر محرومیت‌های فرهنگی، قاچاقچیان بین‌المللی، حساسیت‌های قومی، نحوه تعامل نخبگان با موضوع)، عوامل علی (نظیر تمرکز بر ساخت هویت درون‌زا، افزایش توان نظامی داخلی، برنامه‌ریزی و سیاستگذاری) و عوامل زمینه‌ای (نظیر گسترش زیرساخت‌های اقتصادی - زیست‌محیطی، فرهنگی - اجتماعی، امنیتی - پدافند غیرعامل، سیاسی - قانونی و مذهبی) در ایجاد ناامنی مرزهای شرقی تأثیرگذار شناخته شدند.

پورمنافی و پناهی (۱۳۹۳) در مقاله‌ای امنیت مرزهای جمهوری اسلامی ایران را مورد مطالعه و بررسی قرار داده و دریافتند که تردهای غیرمجاز مرزی، اقدامات خرابکارانه تروریستی، افزایش تولید و ترانزیت مواد مخدر و پیامدهای منفی آن در عرصه اقتصادی و اجتماعی کشور و در نتیجه زوال اقتصادی و بیماری‌های مسری و ... تهدیدات جدی برای زیرساخت‌های انسانی اقتصادی و نیز امنیتی ج.ا.ا به شمار می‌آیند.

بیات (۱۳۹۱)، در پژوهشی به بررسی راهبردهای جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت پرداخته است. در پایان پژوهش گویه‌های تهدید، فرصت، قوت و ضعف تعیین و بر اساس آن، تهاجم فرهنگی و حضور دشمن در منطقه رتبه اول تهدیدات، را کسب نموده‌اند.

همان‌گونه که در تحقیق‌های پیشین مشخص شد، تمامی پژوهش‌های صورت گرفته به نوعی تهدیدات مرزی را از زاویه‌ای محدود و نگرشی کلی سنجیده‌اند و پژوهش‌هایی که بتواند تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای جمهوری اسلامی ایران را از زوایای گوناگون

مورد بررسی قرار داده و نسبت به اولویت‌بندی آن‌ها اقدام نماید، اندک اندک. بنابراین پژوهش حاضر می‌تواند در این زمینه کمک‌کننده باشد.

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش را ۹۴ نفر از فرماندهان عالی، مدیران ارشد و نخبگان انتظامی و مرزبانی دارای جایگاه ۱۶ و بالاتر در استان خراسان رضوی تشکیل داده و به صورت تمام شمار مورد پرسش قرار گرفته‌اند. در این پژوهش پس از شناسایی مهم‌ترین تهدیدات مرزی استان خراسان رضوی، تهدیدات در یک پرسشنامه فهرست شده و با کمک مقایسه زوجی نظر خبرگان دریافت شد. برای تحلیل داده‌ها، از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی استفاده شده و با کمک نرم‌افزار Expert Choice کار رتبه‌بندی انجام شده است.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی: با توجه به اطلاعات به دست آمده از جامعه پژوهش، تمامی پاسخگویان مرد هستند، ۶۲ درصد آن‌ها دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، ۳۴ درصد دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و ۴ درصد دارای مدرک تحصیلی دکتری هستند. توزیع فراوانی بر حسب میزان اشتغال نیز نشان داد که ۵۳ درصد از پاسخگویان در مشاغل صفی-ماموریتی، ۳۴ درصد در مشاغل صفی-ستادی و در نهایت ۱۳ درصد در مشاغل ستادی-ماموریتی مشغول به خدمت می‌باشند.

یافته‌های استنباطی: در این بخش یافته‌های پژوهش برای تحقق اهداف آن ارائه می‌شوند.

تعیین تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای استان خراسان رضوی: برای تعیین تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای استان خراسان رضوی پس از مطالعه ادبیات، با کمک مصاحبه با خبرگان، تهدیدهای موثر از نظر قابل تحقیق بودن و مرتبط بودن بررسی شدند و

از بین ۱۱ گزینه موجود، تعداد نه گزینه برابر نمودار ۱ به عنوان تهدیدات موثر بر امنیت مرزهای خراسان رضوی انتخاب و تعیین شدند.

نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش

اولویت بندی تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای استان خراسان رضوی: با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی و بر اساس نظر خبرگان، وزن مربوط به هر یک از تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای استان خراسان رضوی تعیین شد که در جدول ۱ نتایج آن ارائه شده است.

جدول ۱: وزن دهی تهدیدات امنیت پایدار با روش AHP

ردیف	تهدیدات	وزن	اولویت
۱	قاچاق انسان، اسلحه و جرایم سازمان یافته	۰/۱۸۴	۱
۲	قاچاق کالا، سوخت، ارز، مواد مخدر و مشروبات الکلی	۰/۱۵۶	۲
۳	مهاجرت و ورود غیر قانونی اتباع بیگانه	۰/۱۳۷	۳
۴	ارتباط مرزنشینان با قومیت‌های خارج از مرز	۰/۱۱۷	۴
۵	حضور اشرار و گروه‌های تبهکاری در مرزها	۰/۹۹	۵
۶	حضور نیروهای فرامنطقه‌ای و ناتو در مجاورت مرزها	۰/۰۸۸	۶
۷	تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، وهابیت و فرق و مذاهب انحرافی	۰/۰۷۷	۷
۸	فعالیت رسانه‌های بیگانه در خصوص ناامن سازی مرزها	۰/۰۷۳	۸
۹	فعالیت گروه‌های تروریستی، وهابیت، سلفی‌گری و داعش	۰/۰۶۹	۹
	مجموع	۱	

برابر جدول ۱، وزن هر کدام از گونه‌ها از طریق محاسبه داده‌های خام موجود در پرسشنامه به دست آمده و بر اساس آن، رتبه بندی انجام شده است.

بحث و نتیجه گیری

استان مرزی خراسان رضوی، همواره از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است؛ گستردگی روابط تجاری ایران با کشورهای همسایه و آسیای شرقی و حجم بالای تبادل کالا با کشورهای این قاره سبب شده تا مرزهای این استان به یکی از فعال‌ترین مرزهای زمینی کشور تبدیل شوند. این امر ضرورت توجه به امنیت مرزهای این استان را مضاعف ساخته است. پژوهش حاضر به بررسی و اولویت‌بندی تهدیدهای امنیت پایدار در مرزهای خراسان رضوی پرداخت و نشان داد که از دیدگاه خبرگان، تهدیدهای موثر بر امنیت پایدار به ترتیب اولویت در مرزهای این استان عبارتند از:

- قاچاق انسان، اسلحه و جرایم سازمان یافته؛
- قاچاق کالا، سوخت، ارز، مواد مخدر و مشروبات الکلی؛
- مهاجرت و ورود غیر قانونی اتباع بیگانه؛

- ارتباط مرزنشینان با قومیت‌های خارج از مرز؛
- حضور اشرار و گروه‌های تبهکاری در مرزها؛
- حضور نیروهای فرامنطقه‌ای و ناتو در مجاورت مرزها؛
- تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، وهابیت و فرق و مذاهب انحرافی؛
- فعالیت رسانه‌های بیگانه در خصوص ناامن‌سازی مرزها؛
- فعالیت گروه‌های تروریستی، وهابیت، سلفی‌گری و داعش؛

نتایج این پژوهش با یافته‌های قربانی (۱۳۹۷) که در پژوهش خود به تحلیل رابطه انسجام اجتماعی مرزنشینان با میزان کاهش قاچاق مواد مخدر و روانگردان پرداخته است، از حیث تهدید امنیت ملی و امنیت مرزنشینان توسط مافیای مواد مخدر و روان‌گردان، هم‌سو و هم‌راستا است. نتایج پژوهش حاضر، با یافته‌های ابوالخانی (۱۳۹۶) که عنوان می‌کند بیشترین تهدیدات سیاسی و نظامی-امنیتی، همجواری با سایر کشورها و مرزی بودن شهرستان جلفا است، نیز هم‌راستا است. نتایج پژوهش حاضر، همچنین با برخی یافته‌های جلال‌پور و رحیمی (۱۳۹۶)، پولادی و همکاران (۱۳۹۵)، پورمنافی و پناهی (۱۳۹۳) و بیات (۱۳۹۱) نیز هم‌جهت است.

مبتنی بر نتایج این پژوهش، پیشنهاد می‌شود اولویت‌های به دست آمده در پژوهش در راستای سیاست‌گذاری‌های امنیت ملی بیشتر مورد توجه مسئولین مربوطه قرار گیرند. همچنین مبارزه با هرگونه تبلیغ و ترویج سلفی‌گری، وهابیت و فرق و مذاهب انحرافی، مبارزه فعالیت گروه‌های تروریستی، جلوگیری از مهاجرت و ورود غیر قانونی اتباع بیگانه، برخورد متناسب با فعالان قاچاق انسان و اسلحه، واکنش مجازی و رسانه‌ای به فعالیت رسانه‌های بیگانه، گسترش چتر اطلاعاتی و فعال‌سازی منابع و مخبرین برای رصد فعالیت و حضور نیروهای فرامنطقه‌ای در مجاورت مرزها، اجتماعی نمودن مبارزه با قاچاق کالا، سوخت، ارز، مواد مخدر و مشروبات الکلی و تقویت امنیت پایدار با تأکید بر مشارکت و

ثبات سیاسی، ایجاد تعادل میان مناطق مختلف کشور و مرزها، وحدت و هویت ملی و... می‌توانند مبنای تلاش‌های مسئولان برای ایجاد امنیت در مرزهای این استان باشند.

قدردانی: در پایان از تمامی جان‌برکفان عرصه نظم و امنیت، به ویژه تلاشگران گمنام و سرافراز تامین امنیت در مرزبانی جمهوری اسلامی ایران به ویژه مرزبانی خراسان رضوی که در اجرای این پژوهش علمی همکاری کردند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

منابع

۱. ابوالخانی، علی (۱۳۹۶). ارزیابی تهدیدات امنیتی جمهوری اسلامی ایران در شهرستان جلفا، چهارمین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی. موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی، شیراز. قابل‌بازیابی از:
https://www.civilica.com/Paper-GSCONFKH04-GSCONFKH04_007.html
۲. اخباری، محمد و نامی، محمدحسن (۱۳۸۹). جغرافیای مرز با تاکید بر مرزهای ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۳. افتخاری، اصغر (۱۳۸۵). کالبدشناسی تهدید. تهران: دانشگاه امام حسین (ع)
۴. امیدوارنیا، محمدجواد (۱۳۸۱). امنیت در قرن بیست و یکم. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۵. بهرامی، محمد (۱۳۸۲). قرآن و مسئله امنیت ملی. مجله پژوهش‌های قرآنی سال هشتم. شماره ۳۵ و ۳۶. صص ۹۷-۱۱۷.
۶. بوزان، باری؛ الی، ویور و پاپدو، ویلد (۱۳۸۶). چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت (علیرضا طیب، مترجم). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۷. پور منافی، ابوالفضل و پناهی، حمیدرضا (۱۳۹۳). مرز و امنیت مرزی جمهوری اسلامی ایران (مورد مطالعه مرزهای شرقی)، اولین همایش ملی مرزنشینی توسعه پایدار و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پارس آباد مغان، پارس آباد. قابل‌بازیابی از:
https://www.civilica.com/Paper-FSDIO01-FSDIO01_042.html

۸. پولادی حسن، کشاورزبان محمد مهدی، خان محمدی، هادی و اصلی پور، حسین (۱۳۹۵). الگوسازی عوامل تأمین کننده امنیت پایدار مرزی. فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج. سال نوزدهم. شماره ۷۲. صص ۱۲۶-۱۴۹.
۹. جاسی، عبدالله (۱۳۸۲). اصول و مبانی مدیریت. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
۱۰. جلال پور، شیوا و رحیمی، محمد (۱۳۹۶). حضور نظامی آمریکا در عراق جدید و تاثیرات آن بر امنیت ملی ج. ا. ایران. ماهنامه پژوهش ملل. سال دوم. شماره ۱۹. صص ۱-۲۰. قابل بازیابی از:
https://www.civilica.com/Paper-JR_RNM-JR_RNM-2-19_001.html
۱۱. حمزه پور، علی (۱۳۹۱). مؤلفه‌های نظریه امنیت پایدار در اسلام. فصلنامه آفاق امنیت. سال پنجم. شماره ۱۴. صص ۸۵-۱۲۸.
۱۲. خطایی، غلامحسین (۱۳۹۴). مرزبانی. تهران: معاونت آموزش ناجا
۱۳. رنجبر، مقصود (۱۳۸۵). مفهوم امنیت در اندیشه‌های سده میانه. فصلنامه مطالعات راهبردی. سال نهم. شماره ۱. صص ۶۹-۹۴.
۱۴. روشن، علی اصغر و سعادت‌ی جعفرآبادی، حسن (۱۳۹۱). بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تاثیر آن بر امنیت استان. فصلنامه ژئوپلیتیک. سال هشتم. شماره ۳. صص ۱۵۴-۱۸۱.
۱۵. عبدی پور، رستم؛ بصیری، محمدعلی و یزدانی، عنایت‌الله (۱۳۹۶). تحلیل مبنی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در پرتو مؤلفه قدرت نرم‌افزاری. جستارهای سیاسی معاصر. سال هشتم. شماره ۱. صص ۱۱۷-۱۳۷.
۱۶. عزتی، عزت‌الله (۱۳۸۶). نظریه‌های جدید در جغرافیای سیاسی. تهران: نشر قومس.
۱۷. قدسی، امیر (۱۳۹۱). قدرت نرم و امنیت پایدار جمهوری اسلامی ایران در پرتو بازتولید سرمایه اجتماعی. فصلنامه آفاق امنیت. سال پنجم. شماره ۱۶. صص ۱۵۳-۱۷۵.
۱۸. قربانی، ابراهیم (۱۳۹۷). تحلیل رابطه انسجام اجتماعی مزنیان با میزان کاهش قاچاق مواد مخدر و روانگردان (مورد مطالعه: شهرستان مرزی پیرانشهر). فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه مطالعات مرزی سال ششم. شماره ۱۹. صص ۱-۲۲.

۱۹. قربانی، ابراهیم؛ پورمنافی ابوالفضل و موسوی، میرسعید. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل مؤثرترین موانع موجود در امر مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان گردان (مورد مطالعه: مرز ترمچین شهرستان پیرانشهر). فصلنامه علوم و فنون مرزی. سال نهم. شماره ۲۵. صص ۱۱۳-۱۳۶.
۲۰. قربانی، ابراهیم؛ فتاح، محمد تقی؛ منصوری فر، وحید و بهرامی مهر، مختار. (۱۳۹۱). بررسی تهدیدات و تأثیرات قاچاق مواد مخدر از مرز بین ایران و افغانستان و عملکرد جمهوری اسلامی ایران در امر مبارزه. فصلنامه علوم و فنون مرزی. سال سوم. شماره ۳. صص ۶۷-۸۶.
۲۱. قلی زاده، قاسم و ملکی پویا، جعفر (۱۳۹۴). توسعه پایدار و امنیت مرزها با تأکید بر قومیت ها: (نوار مرزی غرب و شمال غرب کشور، قوم کرد). هشتمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران همدلی اقوام ایرانی انسجام و اقتدار ملی. انجمن ژئوپلیتیک ایران، سنندج. قابل بازیابی از:

https://www.civilica.com/Paper-GEOPOLITICS08-GEOPOLITICS08_139.html

۲۲. کریمی پور، یداله (۱۳۷۹). مقدمه‌ای بر ایران و همسایگان. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۲۳. لطفیان، هدایت (۱۳۹۱). تحقق امنیت پایدار و کارآمدی نظام کارگزاری. فصلنامه آفاق امنیت. سال پنجم. شماره ۱۴. صص ۴۹-۶۱.
۲۴. مافی، عزت الله و پسندیده، علی (۱۳۹۲). توسعه پایدار امنیت مرزهای کشور با محوریت توسعه اقتصادی و اشتغال (نمونه موردی: استان خراسان شمالی). اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار. انجمن محیط زیست کومش. دانشگاه صنعت هوایی، تهران. قابل بازیابی از:

https://www.civilica.com/Paper-GUPSD01-GUPSD01_0956.html

۲۵. میرعرب، مهرداد (۱۳۷۹). نیم‌نگاهی به مفهوم امنیت (سید عبدالقیوم سجادی، مترجم). مجله علوم سیاسی. سال سوم. شماره نهم. صص ۹-۳۵.
۲۶. معین، محمد (۱۳۸۷). فرهنگ فارسی معین. نشر سی گل: تهران، ج ۱.
۲۷. ملکی، عباس (۱۳۸۹). امنیت انرژی. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
۲۸. میرحیدر، مهاجر (۱۳۸۱). اصول و مبانی جغرافیای سیاسی. تهران: انتشارات سمت

29. Rodhan, N.(2009). The Three pillars of Sustainable National Security in a Transnational World, Jeneva Centre for Security Policy.
30. Job, Brianl.(2005). The Insecurity Dilemma: National, Regime And State Securities in The Third World, In Job. The InsecurityDilemma.